

A jogi, közgazdasági és a mérnöki tudományok szerepe a magyar gazdaságpolitikai döntések előkészítésében és végrehajtásában

---

A nemzetgazdaság a nemzet történelmének elválaszthatatlan része. Annak a fundamentumnak egyik alapköve, amelyre az egymást követő nemzedékek nemzetmegtartó identitástudatának épülnie kell!

A magyar nemzetgazdaság alapvetően két gazdasági ágazatra épült és épül: az iparra és a mezőgazdaságra.

Nyugat-Európa nagy változásai, technikai és társadalmi átalakulásai a reformkorig alig érződtek Magyarországon. Az osztrák és a cseh területek 18–19. századi iparfejlesztéséből hazánk kimaradt. Metternich szerint „Magyarországnak nem kell gyár, mert ott minden szegény emberre a földművelésben van szükség.”

Az ipari forradalom valóságos kibontakozása, vele párhuzamosan a polgári életforma visszavonhatatlan térhódítása az 1860-as évektől kezdődik hazánkban. Az 1867-es kiegyezés óriás lendületet adott a magyar nemzeti ipar kialakulásának és a mezőgazdaság modernizálásának. A kiegyezést követő évek, a millennium hatása robbanásszerűen léptette a magyar ipart Európa és a világ vérkeringésébe. Ami különösen kiemelkedő, hogy ennek a folyamatnak meghatározó eleme a magyar szellemi érték volt. Világhírűvé váltak a magyar szabadalmak, amelyek hozzájárultak olyan szakmakultúrák kialakulásához, amelyek Európa és a világ piacain az élmezőnyt jelentették.

- Jedlik Ányos (1861) a dinamó elvének a feltalálója,
- Mechwart András (1874) a hengerszék feltalálója,
- Déri-Bláthy-Zipernovszky (1885) a transzformátor feltalálói.

Ennek az időszaknak, az 1867–90-es évek ipari fejlődése élén a vas- és fémipar, az élelmiszeripar, az építőanyag-ipar, vegyipar, faipar, textil-, bőr-, ruházati, papír- és nyomdaipar, az energiaigényeket kielégítő szén-, és a nyersanyagot biztosító vasércbányászat állt. Tehát az iparszerkezet teljes tára.

Gépiparunk legfejlettebb ága a járműgyártás volt mind a vízi, mind a vasúti közlekedés vonatkozásában.

A Duna Gőzhajózási Társaság óbudai hajógyára Közép-Európa legnagyobb folyami hajóépítő üzeme volt. 1895-ig több mint 300 gőzhajót és 700 uszályt épített. Hasonlóan jelentős a Pesti vontató Gőzhajó Társaság, a Magyar Pest-Fiumei Hajógyár Rt. és az ezekhez beszállító kis és középvállalkozások sokasága.

1870-ben indul meg a Magyar Államvasutak Gépgyárában, a MÁVAG-ban a gőzmozdonygyártás. A kiegyezés évében alakul az Első Magyar Vagongyár Rt., amely 1880-ban a Ganz tulajdonába kerül. A magyar vasutakat 1880-tól kizárólag a magyar ipar látta el sínekkel, mozdonyokkal, vagonokkal és berendezési tárgyakkal. Évente 500 km vasútvonal került átadásra a forgalomnak.

A járműgyártás mellett a mezőgazdasági gépgyártás is kiemelkedő volt: ekék, vetőgépek, boronák, gőzüzemű cséplőgépek készültek. Az egyik legjelentősebb gyár Röck István gyára. 1868-ban alapított gyárat Láng István is, ahol az 1880-as években már 1000 LE feletti gőzgépek épültek.

Az élelmiszeriparhoz tartozó vállalkozások mennyiségben és minőségben kiváló árukat állítottak elő. Nemzetközi hírnévre tettek szert a malmok, cukorgyárak, olajgyárak, szeszgyárak, a kőbányai sörgyárak, vágóhidak és húsfeldolgozó üzemek.

Építőanyag előállító és építőipari vállalkozások tömege működött, iskolák, gyárak, középületek, városrészek nőnek ki a fölből az ország minden részén.

És ez a fejlődés töretlen, új találmányok születnek:

- Bánki Donát és Csonka János (1893) a karburátor feltalálói,
- Puskás Tivadar (1893) a telefon hírmondó feltalálója,
- Eötvös Lóránd (1896) a gravitációs inga feltalálója,
- Just-Hanamonn (1906) a wolframszálas izzólámpa feltalálója,
- Kandó Kálmán (1906) a háromfázisú váltakozó árammal táplált villamos vontatás feltalálója.

Ezek világszabadalmak voltak, ezekre iparágak épültek, a világ műszaki fejlődésének tényezőivé váltak és ma is azok. A magyar tudomány, a magyar műszaki fejlesztés eredményei történelmet írtak.

A létrejött iparágak tovább erősödtek a századforduló éveiben. Felépült Kispesten a Monarchia legnagyobb mezőgazdasági gépgyára, a Hofherr és Schrantz, Mosonmagyaróváron a Kühne gépgyár – mindkettő világhírű termékeket állított elő. A vasművek és gépgyárak egyesülete elégedetten írta a mezőgazdasági gépiparról: „minőség, szerkezet, a gépek kiállításának csínja és kivitele tekintetében gyáraink már felülmúlták az erős külföldi versenyt.”

A gőzkazánok, gőzgépek, gőzturbinák, vízi turbinák és szivattyúk világszínvonalú termékekké váltak. A Láng Gépgyár 1910 után 10 000 LE-s gőzturbinát készített. A belsőégésű motorokat a Ganz, Bánki Donát főmérnök irányításával kezdte el gyártani, és kezdetét vette 1910 után a dízelmotor gyártása is.

Megindult a hazai autóbusz- és tehergépkocsi-gyártás, a vezető szerepet a Győri Vagon- és Gépgyár, illetve az aradi Magyar Automobil Rt. töltötte be.

1913-ban Budapesten létesült a Monarchia legnagyobb repülőgép-építő üzeme, a Magyar Repülőgép Rt.

Egyes üzemek kifejezetten a hadsereg szükségleteinek kielégítésére épültek. Ilyen a Weiss Manfréd, és Győrben létesült a Monarchia legnagyobb ágyúgyára is.

A híradástechnikát és az erősáramú ipart a Siemens Telefongyár, az Egyesült Izzólámpa és Villamossági Rt., a Ganz és a Magyar Villamossági Rt. képviselte, sok más kisebb és nagyobb vállalkozás mellett.

Büszkén kijelenthetjük, hogy 1867-től 1917-ig, azaz 50 év alatt Magyarország nemzeti ipara felzárkózott a világ ipari teljesítményéhez, és rendkívül dinamikus gazdasági fejlődést eredményezett.

Mindez azonban nem valósulhatott volna meg a célirányos szakképzés nélkül. Mind a szakmunkásképző, mind a felsőfokú fémipari iskolák, mind az 1857-ben alapított Budapesti Műszaki Egyetem olyan ismeretanyagot adott hallgatóinak, hogy akár a műszaki fejlesztés, akár a gyakorlati munka során kifejtett eredményeik a világon mindenhol elismerést váltottak ki.

Természetesen mindehhez olyan jogi és pénzügyi feltételekre volt szükség, ami alapvetően és elsősorban a nemzeti érdekeinket vette figyelembe. Vagyis szolgálta a nemzet javát. A gazdasági ismeretek és műveletek is e cél irányában hasznosultak. Nem vált külön „tudománnyá” a közgazdaságtan, hanem beépült a mindennapok gyakorlatába, ami egy adott termékre vetítve azt jelentette: használati értékben többet adjon, mint az eddigi, hogy a hazai és a nemzetközi piacon is fizetőképes kereslettel bírjon, s ezért a lehető leg-

olcsóbb, a lehető legjobb kivitelben és optimális darabszámban kerüljön megvalósításra. Tulajdonképpen ezek a piac értékmérő jellemzői!

Követelmény volt, elsősorban az összetett (pl. motorkerékpár) termékek vonatkozásában: a tervtanulmány elkészítése (megvalósíthatósági tanulmány), amely taglalja a kereslet, a hely, idő és gazdaságossági kérdéseket, a tervcél, amely a műszaki követelmények mellé rendeli a célparamétereket, és a műszaki terv elkészítése, ami teljes részletességgel jeleníti meg a termék működésére és gyártására vonatkozó ismereteket. Ennek előírásait a Magyar Szabvány is rögzítette. Minden egyes fázist műszaki szakemberek zsűriztek, a továbblépés csak elfogadottság esetén volt engedélyezve. A műszaki és gazdasági ismeretek hasznosítása, a megvalósítás tehát egy helyen, egy időben, azonos képzettségű emberek bevonásával történt.

Ez a fegyvelmezett, elsősorban a mérnöki munkára alapozott gazdasági tevékenység és teljesítmény segítette át Magyarországot a trianoni diktátum, az 1930–32-es gazdasági válság és a II. világháború utáni újrakezdés időszakában. A világháborúban elpusztult az ország nemzeti vagyonának 40%-a. 1947-ig folyt a romeltakarítás és az újjáépítés, ezt követően az ország gazdasági működését a 3 és 5 éves tervidőszakok határozták meg (első 3 éves terv: 1947–49; első 5 éves terv: 1950–54; második 3 éves terv: 1958–60; második 5 éves terv: 1961–65).

1945 után indult meg a közszolgáltatási körön kívül eső magántárgyak kárpótlás nélküli kollektivizálása, az államosítás. Az üzemek, a gyárak azonban továbbműködtek eredeti profiljuk megtartásával. A névváltozás is csak néhánynál következett be.

Az első öt éves terv indításával egy időben 1947-ben, a terv és részleteinek kidolgozására, valamint végrehajtásának ellenőrzésére Tervgazdasági Tanácsot és Országos Tervhivatalt (OTH) létesítettek. Az OTH 1991-ben szűnt meg, tevékenységét a pénzügyminisztérium vette át. 1948-ban jött létre a Magyar Közgazdaságtudományi Egyetem mint önálló intézmény – 1953-tól Marx Károly nevét vette fel –, egyben megszűnt a Budapesti Műszaki Egyetemen a Közgazdaságtudományi Kar. Ezzel megteremtődött a szocialista gazdaságot és államépítést igazoló ideológia tudományos bázisa.

1949. január 25-én hozták létre a KGST-t (Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa) azzal a céllal, hogy a szocialista országok közötti gazdasági együttműködést erősítsék, és így a szintén 1949-ben megalakult Európa Tanács közös piaci elképzelését ellensúlyozzák. Az egyes termékek előállítására szakosodott tagállamok közötti kereskedelem kétoldali elszámolással folyt a konvertibilis valuta híján a tervgazdálkodás keretei között.

1947 és 1990 között a magyar gazdaságfejlesztésnek két szakasza különböztethető meg: 1970-ig az extenzív, a mennyiségi, 1970-től az intenzív, a minőségi szakasz. Az első szakaszra jellemző a túlzott, adottságainkat meghaladó iparosítás, a második szakaszra a kutatás és fejlesztés, és a fejlett technológiákra épülő mezőgazdaság térnyerése. Az 1970-ben létrejött OMFB (Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság) tevékenysége is ezen időszak eredményességét szolgálta.

Mivel a gazdaság szerkezete intézményesen tagozódott a szakminisztériumok működése szerint, a kutató- és fejlesztőintézetek megoszlása is ezt a sémát követte. Így pl.: Autóipari Kutató Intézet, Mezőgépjelző Intézet, Kohó és Gépipari Minisztérium Tervező Irodája, Fémipari Kutató Intézet, Bányaiipari Kutató Intézet stb. Kiváló személyi összetételben, kiváló kapcsolatot tartva fenn a gyárakkal, üzemekkel és az egyetemekkel.

Az intenzív szakasz előkészítője, a bevezetés feltételeinek megteremtője az „Új Gazdasági Mechanizmus” 1968. január 1-jén történő beiktatása volt.

A reform három területen hozott lényeges változást:

1. Csökkent a központi tervezés szerepe, és nőtt a vállalati önállóság a termelés és a beruházás terén.

2. Liberalizálódtak az árak, vagyis a hatóságilag rögzített árak mellett az egyes termékek árai a piaci keresletnek megfelelően alakulhattak.

3. A központilag meghatározott bérrendszert egy flexibilisebb, bizonyos korlátok között a vállalatok által meghatározott szabályozás váltotta fel. Tehát az új gazdasági mechanizmus a központi tervezést és a piaci önszabályozást egyesítette a tulajdonviszonyok megváltoztatása nélkül. A rendszer a piacgazdaság hatékonyságát nem érte el, de az addigi és a szomszédos szocialista országokban továbbra is normának tekintett tervutasításos rendszert felülmúlta. Következménynek tekinthető az is, hogy a jövedelmek közötti különbségek nőttek.

Kádárnak az új gazdaságirányítási rendszerrel kapcsolatban kételyei voltak. Hozzászólásainak visszatérő motívumai, hogy milyen mértékben vállalható a kockázat: a világpiac felé való nyitás, a munkanélküliség, az infláció, az üzemi csődök és az esélyegyenlőségek megbontása tekintetében.

Felvetései vajon ma is aktuálisak? De mennyire! A legkínzóbb dilemmája azonban az, *hogy hogyan őrizhető meg a párt – a politikai döntéshozók – hegemon szerepe, ha a döntések meghozatalában és kivitelezésében a gazdasági racionalitás és szakszerűség érvényesül, azaz a hatalom hogyan és kiknek a kezébe kerül?* Ugyanis, az új gazdasági mechanizmus bevezetésével az ország gazdasági csődjét akarták megakadályozni a kezdeményezők, remegve attól, hogy a következmény nehogy egy második 56 legyen. Kádár egyik énjel ezzel az indokkal tökéletesen egyetértett. Ugyanakkor másik énjel tiltakozott az új mechanizmussal a rendszerbe beépülő kapitalista elemekkel szemben, hiszen ezek gyakorlattá válása „56” jogosságát is igazolják. Első énje győzött, „56” megismétlődésétől való állandó félelme mindennél erősebb volt! Tehát Kádár szerepe a mechanizmus előkészítésében jelentéktelen, döntése az elfogadottságra viszont meghatározó volt, hatalmi pozíciójánál fogva.

Nem sejtette, hogy a rendszerváltás magja ekkor lett elültetve!

A liberalizálódó Magyarország kihívást jelentett Brezsnyevéknek és a magyar „balosok” számára. Moszkva megálljt parancsolt a folytatásra, és előállt az a helyzet, hogy Kádár, akinek a támogatásával 1966–68-ban felülkerekedtek Magyarországon a reformerők, 1972 tavaszán szovjet szolgaként az ellenreform meghatározó személyiségévé vált. A folyamatot azonban megállítani akkor már nem lehetett.

A reform első célkitűzését, hogy csökkenjen a központi tervezés szerepe és növekedjen a vállalati önállóság a termelés és beruházás terén, a legkönnyebben teljesíthető feladatként kezelték a vállalatok vezetői. A folyamatra a legeklejtőbb példa a Mezőgéptörzszt létrehozása 1971-ben és tényleges működtetése 1986-ig. A tsz-ek eddigi gépi technikájának kiszolgálását és részbeni biztosítását végző gépállomások megyei vállalatokká alakultak, melynek központi vagy anyavállalata általában a megyeszékhelyen, míg gyáregységei a megye területén elszórva, de inkább nagyobb községekben helyezkedtek el, a volt gépállomási bázisokra épülve. Mind az anyavállalat, mind a gyáregységek igazgatói, főmérnökei döntő többségben egyetemi végzettséggel, műszaki képzéssel rendelkeztek. Nem pártkatonának tekintették magukat, bár kivétel nélkül párttagok voltak, hanem szakembernek, műszaki és gazdasági vezetőnek, ehhez tulajdonosi magatartást is tanúsítva. Ezeknek a vállalatoknak az összessége, a 27 mezőgazdasági gépgyár alkotta a Mezőgéptörzsztöt, melynek feladata a magyar mezőgazdaság technikai hátterének biztosítása volt, így az ország legnagyobb konglomerátumává vált, szinte teljesen önálló működéssel, lényegtelen beszámolási kötelezettséggel a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium felé. A magyar mezőgazdaság akkori gépigényének a 60%-át ezek a vállalata-

tok produkálták. Az állam szerepe a fő gazdasági irányvonalak, ezen belül célprogramok meghatározásában és az ehhez kapcsolódó anyagi források biztosításában merült ki. A végrehajtás teljes fázisa vállalaton belül zajlott, a fejlesztéstől az értékesítésig. A kereskedelmi folyamatok – mind a külkereskedelmi, mind a belkereskedelmi – kiereszkolták a KGST-n kívüli vállalati együttműködések szoros kapcsolatait. A 70-es évek közepétől fejlesztési, gyártási és közös értékesítési folyamatok indultak, főleg német, olasz, francia és magyar vállalatok között.

A világszínvonalba ekkor berobbanó nagyüzemi mezőgazdasági termelésünk a legmodernebb gépi technikát és technológiát követelte meg, amelyre a magyar ipar akkor még nem volt felkészülve, ezért ennek biztosítása nyugati import útján volt lehetséges és szükséges. Ugyanezek természetesen a nemzetgazdaság más területeire is érvényesek voltak, de legélesebben ez a mezőgazdaságban jelentkezett.

Ekkor jöttek létre az úgynevezett „termelési rendszerek”, amelyek szinte kizárólag nyugati technikákra és technológiákra specializálódtak – Nádudvar, Bábolna, Szekszárd stb. – és látták el eszközökkel a rendszerekhez kapcsolódó tsz-eket és állami gazdaságokat. Ehhez azonban iszonyú sok pénz kellett, amihez csak kölcsönök útján lehetett hozzájutni. A kölcsönöket elsősorban azoknak az országoknak a bankjai folyósították, ahonnan technikai eszközöket vásároltunk. A kölcsön szerzési lehetőség kibővült azzal, hogy 1982-től tagja lettünk a IMF-nek, a Nemzetközi Valutaalapnak, ami azt jelentette, hogy megfelelő kvóta befizetésének fejében kölcsönöket vehettünk fel a gazdaság működtetéséhez és az adóságaink törlesztéséhez. Ezzel a lépéssel indult meg az ország fokozódó eladósodása, aminek nem szabott semmi gátat. Azaz jórészt gátat szabhatott volna, ha azoknak a hazai műszaki fejlesztéseknek az eredményeit, amelyeknek a célja a nyugati import kiváltása volt, a nyugatnak elkötelezett „termelési rendszerek”, tsz-ek, állami gazdaságok befogadták, kihasználták volna, mely eszközök műszaki paraméterei és árfekvései megegyeztek, sőt sok esetben jobbak voltak a nyugati import gépeknél, amit ők maguk is elismertek. Itt elsősorban a legnagyobb értéket képviselő önjáró és vontatott betakarító és célgépek domináltak.

A fejlesztések a legpéldásabb összefogással történtek mind a tervezők, mind a gyártók között. Nemzeti feladatnak tekintettük a bizonyítást – aminek nagyon sokunk tevékeny részese volt –, s ha feltételeink mások is, de mindent tudunk, amit nyugaton, és a versenyre készen állunk! *Itt szeretném kihangsúlyozni, hogy a fejlesztő, a tervező mérnök, mindig versenyben áll önmagával és a világgal, hiszen ez szakmája eredetéből adódó alapvető követelmény, és az is, hogy felelősége másra soha nem hárítható!* Tehát gondolkodása csak pozitív lehet! A hazai fejlesztésű és gyártású mezőgazdasági gépeink összehasonlító vizsgálatait az import gépekkel párhuzamosan azonos táblán, valamelyik rendszer – IKR, Bábolna – vagy tsz földjén történt. A minősítő a Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Minisztérium Műszaki Intézete, de a leendő felhasználó vagy a feldolgozó képviselője – előttünk akkor még érthetetlen módon – nem a magyar termékért drukolt, holott az eredmények az előírás szerinti agrotechnikai és műszaki követelményeket maradék nélkül teljesítették.

Egy példa a számos közül: sok ezer hektáron termeltünk akkor cukorrépat az országban, ehhez igazodott a magyar cukorgyári kapacitás is. Tudvalevő, hogy a hozam minőségét és mennyiségét döntően a betakarítás időbelisége és vesztesége határozza meg. Az optimumra való törekvés érdekében elengedhetetlen volt a legkorszerűbb betakarító gépek használatba vétele. A termelési rendszerek a technikailag és árban is világszínvonalon álló francia Herriau típus mellett döntöttek. Az import gépek ára azonban elviselhetetlen terhet jelentett a cukorrépa ágazatnak, ezért a Mezőgéptrösz, a MÉM-el egyeztetve, ezek

kiváltására hazai fejlesztésű és gyártású gépek előállítását kezdeményezte. A kezdeményezés sikerrel járt. A Mezőgépfelkészítő Intézet tervezésében, a Szekszárdi Mezőgép Vállalat gyártásában és a Danuvia közreműködésével a legkorszerűbb agrotechnikai és műszaki paraméterekkel rendelkező – egymenetes (a répafejet levágó, a szarát kiemelő és pótkocsiba továbbító) – RTA-602 típusjelű [répa termesztési alapgép] betakarítógép a mezőgazdaság számára 20 db-os 0 szériával 1982 őszére rendelkezésre állt. Ugyanilyen eredményes volt az önjáró paradicsom-, zöldborsó-, zöldbab-, vagy a szőlő- és bogyós-gyümölcs-betakarító gépeink fejlesztése is.

A választás lehetősége tehát a felhasználók kezében volt; vagy hazai gyártású gépek, vagy export gépek biztosítsák a magyar mezőgazdaság meghatározó szegmenseinek igényeit. Alapvetően két momentum határozta meg a döntésüket:

A konkurencia – példánkban a francia fél, de az eset általánosan tekinthető – a magyar fejlesztés eredményét látva, az eladási árait hirtelen irreálisan alacsonyra csökkentette, amivel a magyar árak nem voltak versenyképesek, így a gyártásba vétel nem volt vállalható, vagy ha már megkezdődött, le kellett állítani. Az természetes, hogy a felhasználó, a vevő az olcsóbb berendezést választotta, ezzel a hazai, tehát a magyar kínálatra nemet mondott. Ettől a pillanattól kezdve azonban az import árak két-háromszorosára növekedtek. Erre a mezőgazdaság fizetőképes kereslete csak úgy tudott megjelenni, ha a különbséget az állami támogatás fedezte. *Ezzel a magyar állam nem a magyar nemzeti ipart és közvetve a mezőgazdaságot, hanem a konkurens tőkét támogatta az ország további eladósodásának terhére.*

A nyugati konkurencia egyszerűen lefizette, korrumpálta a felhasználókat, melynek formái: bankbetét az illető ország pénznemében és bankjában, kereskedelmi és műszaki képviselő biztosítása, ajándékozások különböző formái, ösztöndíjak, utaztatás, ami „tanulmányi utak” nevét viselte és tartott a Húsvét-szigetektől az alaszakai vadászatokig.

Külkereskedelmünk is a tőkés piac totális befolyása alá került. Az egy-egy iparágra szakosodott külkereskedelmi vállalatokon belül nyugati és keleti reláció tevékenykedett. A tőkés ügyletek döntő többsége nem a magyar fél számára volt előnyös, a kenőpénz már akkor is, ott is eredményesen működött.

Az ismertetett folyamatok a magyar nemzetgazdaság minden területén a párt és az állami vezetés tudtával és beleegyezésével zajlottak.

Kádári megfogalmazás szerint „a szocializmus építése töretlenül halad elvtársak, biztos lépésekkel menetelünk a szocializmus teljes kiteljesedése felé”. Ennek a menetelésnek az eredménye, Fekete János gátlástalan vezényletével az ország teljes eladósodása mellett, a szociálkapitalista rendszer tudatos és folyamatos kiépítése volt, melynek keretét az életminőség fokozatos javulása jelenítette meg. Lakásépítési programok, tsz melléküzemágak, termelőszövetkezeti csoportok, háztáji művelés, a termelő és szolgáltató magánszektor folyamatos tágitása stb. A tulajdonszerzési lehetőségek biztosítása: hétvégi telkek, nyaralók, tartós háztartási cikkek kínálata stb. Külföldi utazási lehetőségek bővülése. Mindebben mélyen beleágyazva folyt az emberek tudati és lelki rombolása, a magyarság és a nemzet tudat, a szolidaritás, a hit és az erkölcs pusztítása, melynek eredményei napjainkban kulminálnak. Ez a „legvidámabb barakk” ugyanakkor egy nemzetellenes diktatúra karmaiban élt, átszöve a legaljasabb spicli rendszer, a korrupció és a hazugság minden szálával, a pártoligarchák korlátlan politikai és gazdasági hatalmával.

A rendszerváltás magja tehát elkezdett csírázni!

Mi volt ennek a közvetlen háttere? 1980. január 1-jén bevezetésre került a „II. új gazdasági mechanizmus”. Ennek alapvető célja az 1972-ben folyamatában lefekezett, de mégis élő piaci elemek visszacsempészése, legalizálása a gazdaságirányítási rendszerbe.

1980 elején a KB Gazdaságpolitikai Osztályán szigorúan titkos minősítéssel tanulmány készült az 1965 márciusában létrejött Európai Közösség (EK) rendtartásáról és Magyarország külgazdasági kapcsolatairól. A tanulmány célja az volt, hogy ráirányítsa a figyelmet az 1968 óta egységes vámhatárok között élő EK országaival kialakítandó kapcsolatok szükségességére.

A tanulmány kimondta: érdekeink megkívánják, hogy az EK fokozatos bővülésével párhuzamosan, pozícióink romlásának megakadályozása érdekében Magyarország is átfogó megállapodással rendezze gazdasági, kereskedelmi és politikai kapcsolatait e szervezettel. Számolni kell azzal, hogy a szocialista országokban ilyen lépés gyanakvást kelt, s az is előfordulhat, hogy nagyobb politikai nyomás nehezedik ránk. Ezért a szocialista országok számára hangsúlyozni kell, hogy a megállapodás a békés együttélés politikáját erősíti, amely a helsinki záróokmány alapelve. Figyelembe kell venni azt is, hogy Nyugat-Európa legtöbb országában a szociáldemokrácia van hatalmon, melynek politikai filozófiájától nem áll távol az ilyen irányú rendezés politikai elfogadtatása.

A tanulmány kihangsúlyozta, és ez nagyon fontos, hogy az egyezményvel a magyar vállalatok nem kerülnek idillikus helyzetbe az EK piacán, sőt a verseny következtében nyomás fog nehezedni rájuk, ám ez hosszabb távon gyümölcsöző lehet.

Ez a helyzetelemzés tökéletesen helytálló volt, de akkor miért nem tettünk meg mindent annak érdekében, hogy védjük magunkat, miért nem készültünk fel a versenyre? Pedig, minden esélyünk megvolt, úgy a politikai mind a gazdasági, hogy kikényszerítsük nyugatról a partneri viszony elismerését.

Mi volt a politikai esélyünk? Hát az, hogy a vasfüggöny mögé legalísan a tőke és vonzatai Magyarországra léphetett be először!

És mi volt a gazdasági esélyünk? Hát az, hogy a hetvenes évek közepétől a magyar kutatás-fejlesztés kimagasló eredményeket ért el. Versenyképes ágazatok jöttek létre, ennek következtében versenyképes árualapokkal rendelkezünk. Mezőgazdaságunk és élelmiszeriparunk, a közúti járműgyártásunk, az optikai, informatikai, elektrotechnikai, finommechanikai és az alumíniumipari termékeink elérték az európai színvonalat, sőt sok esetben meg is haladták azt. Kézműipari termékeink pedig a világszínvonalat jelentették. Mérnök, technikus, ipari tanuló képzésünk és szakmakultúránk a világ minden táján elismerést aratott. A kutató és fejlesztő intézetek célirányosan, célprogramok mentén dolgoztak és kiváló eredményeket értek el. Bejelentett szabadalmainkkal a világ élmezőnyébe kerültünk. Tehát minden alapunk megvolt ahhoz, hogy versenyképesek legyünk. Ezt a kiváló szellemi, fizikai és manuális kapacitást kellett volna az optimumon járattatni!

A magyar mérnök társadalom ezzel tisztában volt, pontosan tudta a helyét és szerepét, erejét megfeszítve dolgozott. Munkáját az egészséges sikerélmény mellett nemzeti elkötelezettsége és versenyszelleme is inspirálta. Sajnos nem ez volt a jellemző a közgazdászok köreibre.

Nem értették és ma sem értik, hogy nincsen gazdasági verseny fizetőképes kereslettel bíró árualap nélkül. A kereslet kielégítésének feltétele kétféle lehet:

1. Azt termelem, amit a piac egzakt módon meghatároz, ami legkevésbé sem szellemi, mint manuális kapacitás kérdése (magyarul bér munka), ami huszonöt év óta a magyar gazdaságra jellemző és ami a rendszerváltást követően szinte egyeduralkodó.

2. Saját szellemi tulajdonra épülő termékgyártás, amit nekünk kell a piac felé kínálni

és elfogadtatni, ami azonban állami szerepvállalás és hazai referencia nélkül szinte lehetetlen. Ez nemcsak ránk, hanem a világgazdaság minden fejlett és fejlődő országára érvényesülő feltétel volt és lesz! E nélkül versenyképes gazdasági fejlődés, húzó ágazatok megjelenése nem lehetséges.

Nem ezt tettük. Pedig a ma is és az akkor is meghatározó pozícióban lévő, politikailag stabil közgazdászok (tervhivatal, egyetemek, pénzügyintézetek stb.) élhettek volna befolyással, de nem éltek. Akkor is, ugyanúgy, mint ma, a kölcsönök fejében elfogadták, elfogadtatták a politikával a Nyugat diktátumát: pénzért piacot! Ennek egyenes velejárója volt az ipari termelés válogatás nélküli drasztikus csökkentése és az ezzel járó piaci pozícióink fokozatos feladása. 1986-ban a központi alapból a kutatás-fejlesztésre fordítható költségek a féltre csökkentek. A kutató-fejlesztő intézetek programjait kénytelenek voltak befejezetlenül abbahagyni, sőt tevékenységüket végleg befejezni, így pótolhatatlan szellemi értékek veszttek kárba.

Tisztelt Közgazdász Hölgyek és Urak! Tudják Önök, hogy ez a lehető legnagyobb pazarlás? Mikor a magyar mérnök társadalom ez ellen a legerélyesebben tiltakozott, az Önök válasza az volt: „minek olyannal foglalkozni, amit már máshol kitaláltak vagy kitalálnak, majd megvesszük tőlük”. Önök sem akkor nem voltak tisztában, sem most nincsenek tisztában a „saját szellemi tulajdon” fogalmával és erejével. Produktív nemzeti ipar és mezőgazdaság e nélkül nem létezhet. Tudják Önök, hogy iparágaink épültek a magyar szabadalmakra, a magyar szellemi eredményekre? Tudják Önök, hogy mit jelent a gyártási folyamat, a szakismeret? Tudják Önök, hogy a világon mindenhol elismert szakmakultúránk ebből fakadt, hogy a magyar mérnök és szakmunkás külföldi keresettsége erre épült? Tudják Önök, hogy a társadalom gazdasági és erkölcsi létalapja a szellemi és a fizikai munka és, hogy ezek szét nem választható kategóriák? Sokak szerint a közgazdaságtan követő tudomány, de, hogy ennyire az legyen, az már bűn. Napjainkra sem változott semmi! Fennhangon harsogják, hogy a válságból való kilábalás meghatározó lehetősége a munkahelyteremtés!

Ez valóban így van, de csak akkor, ha az tudással és szakmai tartalommal van feltöltve, melynek alapja a szakmunkás- és a felsőfokú képzés célirányos volta.

Apropó, válság! Ez a válság nem termelési válság, hanem aljasul manipulált pénzügyi spekulációk halmaza, a neoliberais gazdaságpolitika eredménye, ami születése pillanatában megbukott, hiszen kibékíthetetlen uralkodó és kiszolgáló szektorokra osztotta a világot a piac és a pénz korlátlan hatalmának büvöletében, a globalizmus jegyében.

Magyarországon a nyolc évet regnáló posztkommunista–balliberális kormány a neoliberalizmus minden jegyét magán viselve, nemzetromboló tevékenységével mélypontra taszította az országot.

Ahhoz, hogy az értékek ismét a helyükre kerüljenek, tudatos nemzeti gazdaságpolitikára van szükség, ami csakis a legteljesebb társadalmi összefogással lehetséges. A társadalmi összefogás alapvető feltétele pedig a közös cél meghatározása. Olyan célé, aminek a megvalósításához lehetőségeink, adottságaink és képességeink tudatában és birtokában kell tevékenykednünk, melynek mozgósító erővel kell bírnia.

Az 1980. év elején készült tanulmány azt javasolta, hogy belső politikai csatornákon kapcsolatot kell keresni a hatalmon lévő, Magyarországhoz érzelmileg is legközelebb álló Németországi Szociáldemokrata Párthoz (SPD), és segítségükkel kell megvizsgálni, hogy

a magyar közeledés esetén az EK kész lenne-e a kereskedelmi kapcsolatok kölcsönösen előnyös átfogó rendezéséhez.

Havasi Ferenc a PB tagja azonnal támogatta az elképzeléseket, amihez Kádár beleegyezését is megszerezte. Kádár most először adott szabad jelzést a nyugati nyitáshoz.

Havasi NSZK-beli útjára 1986 májusában került sor. Találkozott Kohl kancellárral és Straus bajor miniszterelnökkel. Mindkettő előtt megerősítette a vezetés eltökéltségét, hogy Magyarország, a helsinki együttműködés szellemével összhangban, hajlandó szorosabb kapcsolatok kiépítésére a nyugat-európai országokkal, ezen belül elsősorban az NSZK-val. A találkozásokon részvevő Horváth István nagykövet szerint Havasi kimondta, hogy „*a szocialista államberendezkedés életképtelen*”. A látogatás legfőbb célja azonban egy névre szóló hitel kieszközlése Magyarországnak, amellyel az NSZK jelezné, hogy közvetlenül érdekelt a magyar reformok támogatásában, ezáltal a kölcsön Havasi személyéhez is kötődne.

A hiteltárgyalások kezdetéről a legfelső politikai körökben a nagykövet szerint csak Kádár János, Havasi Ferenc, Németh Miklós és Horn Gyula tudott. Hogy miért maradt ki Fekete, ez számomra talány. Ámbár lehet, hogy az ő más irányban kitaposott útjai zavarták volna az egyezséget?

Grósz 1987 októberi NSZK-beli látogatása alkalmából írták alá az 1 milliárd márkás hitel-megállapodást.

Mit jelentett ez az NSZK számára? Szépen fogalmazva a politika nyelvén azt, hogy az NSZK kormánya bízik a magyar reformfolyamatok hosszan tartó sikerében. A tőke nyelvén meg azt, hogy megszereztük, benn vagyunk Kelet-Európa KGST-piacán nemcsak áruval, hanem működő tőkével is, azaz a piacgazdaság – bár még csak a szocialista rendszer viszonyai között, de – teret kapott. Ennek azonban minél előbb meg kell teremteni a jogilag védett, intézményes formáit. A tőkének tudniillik ez az egyik legfontosabb elvárása. A kihelyezés biztonsága!

És mit jelentett a hitel Magyarország számára? A túlélést! Azt a kommunista nómenklátúra is tudta, sőt nagyon is tudta, hogy az államcsőd fenyegetettségéből, a szovjetek még szorítóbb markából csak a Nyugat felé lehet menekülni. Hogyan? Biztosítsunk jogilag védett piacot a Nyugatnak, és ezért kapjunk kölcsönt, azaz működő tőkét! Vagyis pénzért piacot! Nem árut, piacot! Ez a neoliberais gazdaságszemlélet teljes győzelmét jelentette már akkor is.

A magyar piaci jogvédelmet a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény garantálta.

A törvény célja, hogy:

- korszerű jogi keretek megteremtésével segítse a népgazdaság jövedelemtermelő képességének javítását, a piaci jellegű termelési-értékesítési együttműködés fejlődését, a tőkeáramlás, valamint a külföldi működő tőke gazdaságunkba való közvetlen megjelenését;
- a törvény mozdítsa elő a társadalmi tulajdon, különösen pedig az állami tulajdon hatékonyabb hasznosítását;
- a gazdálkodó szervezetek és az állampolgárok közötti együttműködés akadályainak megszüntetésével váljon lehetővé az egyéni megtakarítások közösségi hasznosítása [vagyis a lopott pénzek legalizálása];
- nyíljanak nagyobb és biztonságosabb lehetőségek az állampolgárok társadalmi érdekekkel összhangban álló vállalkozásai számára;
- a gazdasági társaságok működése ne korlátozza a versenyt, ne teremtse monopóliumokat, ne sértse a hitelezők érdekeit és a közérdeket.

A rendszerváltás 1968-ban elvetett magja tehát 20 év múlva az 1988. évi VI. törvénnyel meghozta a gyümölcsét!

A törvény alapvetően a német társasági törvény sémájára készült, Sárközy Tamás és szerzőtársai szerkesztésében. Itt is bizonyossággá vált, hogy a jog érdekérvényesítő szerepének nincsenek határai.

Sárközy büszke arra, hogy 1998-ra a gazdag németek után másodikként fejeztük be a privatizációt, és hogy a jobb- és baloldali politikusok „az én társasági törvényem alapján szereztek nagy vagyont”.

1988-ban az állam vállalkozási vagyona kb. 2200 milliárd Ft-ban volt megállapítható, a privatizálás szempontjából számba jöhető vállalatok száma pedig 2000 feletti volt. A privatizáció kezdetén, tehát 1989-ben, megközelítően a nemzeti vagyon 90%-át tette ki az állami tulajdon. Adósságunk – ami 1970 és 1989 között halmozódott fel – nettó 14 milliárd dollár volt, amiből a nettó forrásbevonás 1 milliárd dollár, a többi a kamat és az árfolyamvesztés.

1990. február 17-ére az MDF elnöksége Mérnök Fórumot hirdetett a Budapesti Műszaki Egyetemre. 800 fő várta az előadó Antall József miniszterelnök-jelöltet. Beszédének lényege: „a magyar műszaki értelmiség részvétele és tapasztalatának felhasználása nélkül nem lehet a rendszerváltást végrehajtani.” A magyar műszaki értelmiség hitt e szavaknak. Odaadó elkötelezettséggel, óriási lelkesedéssel készült az önzetlen segítségre és szerepvállalásra. A műszaki értelmiség ismerte a magyar ipar erősségét és gyengeségét. Ismerte a termelési folyamatok és a rendelkezésre álló termelési kapacitások kihasználhatósági és piaci lehetőségét, a magyar szabadalmak, a magyar szellemi tulajdonok megvalósulásának és értékesítési feltételeinek módját. Óriási szellemi kapacitás állt tettere készen!

Az MDF-ben megalakult „Mérnök-Technikus Fórum” felölelte a műszaki értelmiség színe-javát. Ennek ellenére nem kellettünk!

A magyar ipar egészének – nehéz-, könnyű-, hadi, építő-, bánya-, energiaátviteli... stb., és az ágazatokhoz kapcsolódó kutató-fejlesztő intézetek – tulajdonosi jogait és felügyeletét Antall József az Ipari és Kereskedelmi Minisztériumra bízta. Az oda kinevezett miniszter, a közgazdász Bod Péter Ákos sajtósági elvet állított fel a minisztérium feladatáról és működéséről:

- az IKM-ben nincs szükség mérnökökre, csak közgazdákra,
- minél előbb meg kell szüntetni az IKM tulajdonosi és felügyeleti szerepét, a minisztériumnak politizálnia kell.

Mindkét gondolat székfoglaló beszédének fő vonalát képezte, amit regnálása idején következetesen be is tartott. A magyar ipar felszámolása, piacaink feltételek nélküli kiárusítása a privatizáció égisze alatt ekkor kezdődött és vált visszafordíthatatlan folyamattá.

Az Állami Vagyonügynökség a Közgazdasági Egyetemet és a Nemzetközi Bankárképzőt végzett Csepri Lajos ügyvezető igazgató és az igazgatótanács elnöki posztját betöltő jogászprofesszor, de emellett mindenhez értő – a tudománypolitikai, a privatizációs és a bankfelügyeleti feladatokat is ellátó – tárca nélküli miniszter, Mádl Ferenc tevékenységével is ezt az időszakot fémjelzte.

Szóban és írásban, kihasználva minden lehetőséget követelte az MDF mérnök-technikus fóruma – a legszélesebb műszaki értelmiségi háttérre támaszkodva – annak az általunk teljes mértékben támogatott kormányzati programnak a végrehajtását, amelyek közül a legfontosabbnak tekintettük:

- az állami tulajdon védelmét,
- a kutató-fejlesztő bázisok ésszerű állami működtetését,
- a prosperáló iparágak felszámolásának azonnali leállítását,

- az iparitanuló-képzés gazdasági feladatokhoz való alkalmassá tételét,
- a kis- és középvállalkozói kör fejlődésének, versenyképességének a támogatását és
- az azonnali személyi változtatásokat az állami vállalatok élén.

Az ezekért felelős miniszter részéről indokok nélküli teljes elutasítást kaptuk, sőt el-lenségének tekintett minket.

1990. december 20-tól 1991. december 15-ig az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára voltam. Azt követően a Hadiipari Hivatal elnöki posztját töltöttem be 1993. május 15-ig címzetes államtitkárként mindaddig, amíg az SZDSZ-paktum ki nem követelte a hivatal megszüntetését és a hadiipari vállalatok felszámolását, illetve privatizációját. Én a privatizációt akkor is és ma is eszköznek, a miniszter és körei célnak tekintették. Antall József lelkiismeretét azzal nyugtatták – akiben egy-egy találkozáskor úgy tűnt, hogy felébredt a kétség: „a piac majd mindent megold”. És ez megnyugtatta a miniszterelnököt.

Magyarország a jogászok és a globális érdekeket kiszolgáló neoliberális közgazdászok, ezen belül a bankok és bankárok hálójába került, és a rendszerváltás óta ebben vergődik. A műszaki értelmiség teljesen kiszorult a gazdaságirányítási szférából, pedig közreműködésük nélkül a nemzetgazdaság működéséptelen. Ők a természettudományokra épülő tudományágakat, az értékkeremtő szakmákat képviselik és művelik. Mindenkor és mindenhol ők a gazdasági stabilitás és növekedés letéteményesei. Munkájuk eredménye értékben mindig kifejezhető, legyen az akár szellemi, akár anyagi jellegű.

A másfél évszázados magyar ipartörténet sikerei bizonyítják a műszaki értelmiség nélkülözhetetlen jelenlétét a gazdasági folyamatok egészében, a tervezésben, a végrehajtásban és a folyamatos megújulásban.

Mit neveznek ma közgazdaságtannak? Hivatalosan olyan „társadalomtudományt”, amely a gazdasági rendszerrel, vagyis a javak megtermelésével, elosztásával, értékelésével és fogyasztásával foglalkozik. A közgazdaságtan két legfontosabb ága: a gazdaság szereplőinek (emberek, háztartások, vállalatok) döntéseit vizsgáló mikroökonómia és az ország gazdasági kérdéseivel foglalkozó makroökonómia. A közgazdászok gyakran megkülönböztetik a pozitív közgazdaságtant, amely a gazdasági jelenségek értékelés nélküli magyarázatával és leírásával foglalkozik, és a normatív közgazdaságtant, amely értékítéletet alkot és a jövőre vonatkozó döntéseket lenne hivatott megalapozni. Ez azonban csak akkor volna lehetséges, ha a közgazdaságtan olyan felkészülést, tudáshalmazt adna művelőinek, amelynek birtokában egy-egy termelési – akár a makro-, akár a mikroökonómiai – folyamat egészét ismerné és értené! Ezek hiánya adja azt a bátorságot, hogy modellekhez rendelik az általuk nem ismert folyamatokat, mechanizmusokat, melyeknek eredménye nemcsak a célfüggvény hibás felállítása, hanem a generális tényezők hatásvizsgálatának teljes félreértelmezése is. Mindezt tetézi, hogy nézeteik, elképzeléseik izmusfüggővé váltak, hiszen egymást is kihangsúlyozottan megkülönböztetve képviselnek konzervatív, liberális, neoliberális, jobb- vagy baloldali álláspontokat. A diktatúra utolsó harmadától kezdve döntő többségük a globális pénzvilág feltételek nélküli kiszolgálójává vált, így a nemzetközi érdekszféra támogatását is élvezve, politikai befolyásuk lehetőségeivel élve a magyar gazdaságirányítás és pozícióinak elfoglalási jogát vindikálták és vindikálják a maguk számára. Ebből következik, hogy Magyarországnak húsz éve nincs célirányos gazdasági programja, ezen belül sem ipari, sem mezőgazdasági politikája. Mindkét ágazat versenyképes termelési bázisait az izmusok befolyása alatt eladták vagy felszámolták, piacainkat kisajátították, a globális pénzvilág totális kiszolgáltatóitjaink lettünk. Állam- és deviza-eladósodottságunk 2002-t követően – soha nem tapasztalt módon – meredeken

emelkedett. A gazdasági csőd elkerülésének eszközeként az ország szuverenitását megkérdőjelező feltételek teljesítéséhez kötött hitelek váltak.

Orbán Viktor miniszterelnök, kormányának megalakulását követően többször kezdeményezett „az ország vezető közgazdászaival” konzultációs találkozót gazdaságunk eredményessé tétele érdekében. A közvélemény előtt az vált ismerté, egyben elfogadhatatlanná is, hogy tízen harmincféleképpen értékelték és tippeltek a kibontakozás esélyeinek a lehetőségeire. Tehát tippeltek, ami azt jelenti, hogy vagy bejön, vagy nem. Interjúk százaiban elemzik az eseményeket – azok elteltével. A „gondterhelten” levont következtetésekből szükségessé váló cselekvési javaslatok azonban az esetek döntő többségében csak a vagylogosság szintjét érik el.

A gazdasági folyamatok objektív elemzéséből levont tényadatok, azok feldolgozása alapvetően a közgazdaságtan fogalmkörébe tartozik. A következtetések jövőt alakító értelmezése a gazdasági tervezés, a gazdaságpolitika meghatározása azonban csak a reáltudományok, a reálértelmiségi bevonásával lehet sikeres. És ez az a pont, *ahol a közgazdaságtan mint társadalomtudomány és a természettudományok – benne a mérnöki tudományok – kötelezően ki kell hogy egészítsék egymást.*

A Nemzeti Kormány programjának sikeres végrehajtása, az „Új [II.] Széchenyi Terv” és a „Széll Kálmán Terv” teljesülése, a gazdasági növekedés tényleges beindulása – ami az adósságállomány csökkenésének is alapkérdése – csak akkor válhat valóra, ha a magyar műszaki értelmiség ismét elfoglalhatja másfél évszázad alatti, eredményekkel bizonyított nemzetépítő szerepét.

A magyar nemzetgazdaság jelent és jövőt teremtő feladatát csak akkor lesz képes betölteni, ha az a Magyarország érdekeit szolgáló jog, közgazdaság és az értékeket teremtő természettudományok harmonikus együttműködésére épül!

